וזהו שאמר רבי מאיר בברייתא, וּמָה הדין אִילּוּ עֶבֶד כֹּהֵן שֶׁבָּרַח מאדונו ואינו יכול לשחררו, וְאֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁמֵּרְדָה עַל בַּעְלָהּ וברחה ממנו, ואינו יכול לגרשה, הַלֹּא אוֹכְלִים בִּתְרוּמָה, וְזֶה – עבד שמשתחרר, אֵינוֹ אוֹכֵל בתרומה. ונמצא שעל ידי שזוכה לו השליח את השחרור שלא בפניו הרי הוא מאבד זכות אכילת תרומה, ואין זו זכות בשבילו אלא חובה, ואין חבין לאדם שלא בפניו.

הגמרא מברררת את שיטת חכמים: וּדְרֵי שַׁפִּיר קָאָמַר לְהוּ – יפה השיב להם רבי מאיר, שעל ידי השחרור הוא מפסיד אכילת תרומה. אָמַר רָבָא, הַיְינוּ דְּקָא מַהְדְּרֵי לֵיהּ בְּמַתְנִיתִין – זהו שהשיבו לו חכמים במשנה, שעבד כהן אוכל בתרומה מִפְּנֵי שֶׁהוּא קִנְיָנוֹ של האדון הכהן, וכוונתם לומר שלכן אין השחרור חובה עבורו, משום דְּאִי בָּעֵי – אם ירצה האדון לפוסלו מאכילת תרומה, אף כשברח ואינו יכול לשחררו, שָׁקִיל אַרְבָּעָה זוּזֵי מִישָׂרָאֵל – יקח מישראל ארבעה זוזים וימכור לו את העבד, ושוב לא יהיה קניינו של כהן, וּפָסֵיל לֵיהּ כָּל הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ – ופוסלו מאכילת תרומה בכל מקום שהוא נמצא, שהרי עבד של ישראל אינו מותר בתרומה, ולא תועיל לו ברייחתו. לכך יכול השליח לזכות בשטר השחרור ואין זו חובה.

מקשה הגמרא, וּלְרַבִּי מֵאִיר הסובר שזכיית שטר השחרור נחשבת כחובה עבור העבד, תִּינַח – מובן הדבר בְּעֶבֶד של כֹּהֵן שהרי פוסלו מאכילת תרומה, אך לגבי עֶבֶד של יִשְׂרָאֵל, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מדוע הוא סובר שהשחרור חובה עבורו. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידוֹ מִלישא שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, שהשחרור הופכו לישראל גמור ואסור בשפחה כנענית.

מקשה הגמרא, אַדְּרַבָּה על ידי שחרורו חֲרֵי הוּא מַתִּירוֹ בְּנִישׂוּאִין עם בַּת חוֹרִין, וזה עדיף משפחה כנענית. מתרצת הגמרא, עֶבֶד בָּהֶפְקֵירָא נִיחָא לֵיהּ – העבד מעדיף להשאר בעבדותו, בכדי שיוכל להתנהג בהפקרות, ושפחה זִילָא לֵיהּ – מזולזלת בעיניו, וְשָׁבְיָא לֵיהּ – ומצויה אליו, וּפָרְיְצָה לֵיהּ – ומתנהגת עמו בפריצות. מה שאין כן עם בת ישראל אינו יכול להתנהג כך, ולכן נחשב השחרור חוב עבורו, ואין חבין לאדם שלא בפניו:

משנה

משנתינו עוסקת במי שציוה ליתן גט לאשתו או שטר שחרור לעבדו או מתנה לחברו, ומת קודם שקיימו את ציווי, האם אפשר לקיים דבריו לאחר שמת:

הָאוֹמֵר, תְּנוּ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, וכן האומר תנו שֶׁטַר שִׁחְרוּר זֶה לְעַבְדִּי, וּמֵת המשלח קודם שהגיע הגט לידי האשה או השחרור לידי העבד, לֹא יִתְּנוּ את הגט או השחרור לְאַחַר מִיתָה, משום שאין הגט או השטר מגרש או משחרר קודם שהגיע לידם, ולאחר שמת בטלה בעלותו ואינו יכול עוד לגרש או לשחרר.

אבל האומר תְּנוּ במתנת מָנֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וּמֵת הנותן קודם שנתנו, יִתְּנוּ את המנה לְאַחַר מִיתָה, משום שזכה בו אותו האדם בחיי הנותן:

גמרא

שנינו בסיפא של המשנה שאם אמר תנו מנה לאיש פלוני ומת הנותן, יתנו המנה לאחר מיתה. הגמרא מפרשת באיזה אופן מדובר:

אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, וְהוּא – מה שאמרה המשנה שיתנו את המנה אף לאחר מיתה, מדובר דווקא באופן שֶׁהמעות שציוה לתת צְבוּרִין וּמוּנָּחִין בְּקֶרֶן זָוִית – מכונסים במקום מסוים, וציוה ליתנם לפלוני.

הגמרא מבררת את דברי רב, בְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן מדברת משנתינו, אִילֵימָא – אם נאמר שמדובר בְּאָדָם בָּרִיא שציוה לתת מעות לפלוני, אם כן כִּי צְבוּרִין מַאי חָזֵי – מה בכך שהמעות צבורות, איך זוכה המקבל במעות, הָא לֹא מָשַׁךְ – והרי לא קנאם במשיכה בחיי הנותן, ולאחר שמת הנותן אינו יכול לקנותם ממנו. וְאֶלָּא נעמיד את משנתינו בְּשָׁכִיב מְרַע – באיש השוכב על מטתו מחמת חולי ונוטה למות, אם כן קשה מַאי אִירְיָא – מדוע העמיד רב את משנתינו דווקא כשהיו המעות צְבוּרִין, והרי כִּי אֵין צְבוּרִין נַמִּי – גם כאשר אינם צבורים זכה המקבל במעות, דְּהָא קַיְימָא לָן – שהרי הלכה מקובלת היא דְּדִבְרֵי שָׁכִיב מְרַע כְּבָתוּבִים וּכְמְסוּרִין דָּמוּ – הרי הם דומים ושוים לדברים הכתובים בשטר, וכאילו כבר נמסרו למקבל וזכה בהם, אף שלא נעשה קנין, ואם מדובר במשנה בשכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני, הרי זכה אותו פלוני במעות אף אם אינם צבורים, ומדוע העמיד רב את משנתינו דווקא בצבורין.

מתרצת הגמרא, אָמַר רַב זְבִיד, לְעוֹלָם משנתינו מדוברת בְּבָרִיא שציוה לתת מנה לפלוני, ומה שהקשינו שאם כן אף בצבורין אינו קונה בלא עשיית קנין, יש לומר שכוונת המשנה לקנין הנקרא 'מעמד שלשתן', וְכִדְרַב הוּנָא אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אם אמר מפקיד לנפקד, טָנֵה לִי בְּיָדָךְ – הרי יש לי ברשותך מנה שהפקדתי אצלך, אל תשיבנו לי אלא תְּנֵהוּ לוֹ לְפְלוֹנִי, ואמר לו זאת בְּמַעֲמָד שָׁלְשְׁתָּן – שעמדו שלשתן יחדיו, המפקיד הנפקד והמקבל, קָנָה המקבל את המנה על ידי אמירה זו. ואף משנתינו מדוברת שהיה המנה מופקד אצל אחר ואמר לו במעמד שלשתן ליתנו לפלוני, ונמצא שקנה את המנה בחיי הנותן. ומה שהעמיד רב את המשנה בצבורין דווקא, סבר רב זביד שכוונתו לומר שדווקא אם יש לנותן מעות בעין, שמופקדים ביד אחר, יכול להקנותם בקנין זה, אבל אם הלוה מעות לאדם ואמר לו במעמד שלשתן שיתנם לפלוני, לא קנה המקבל את דמי ההלוואה, וזו היא כוונתו שדווקא אם המעות צבורין ומונחים קנה, ולא בהלוואה שאין המעות עתה בעין.

אופן נוסף ליישב דברי רב שהעמיד את המשנה דווקא בצבורין: רַב פָּפָּא אָמַר, לְעוֹלָם משנתינו מדברת בְּשָׁכִיב מְרַע, ועל מה שהקשינו מדוע העמיד רב דווקא בצבורין, יש להשיב, וּכְאִידָךְ דְּרַב – כשיטתו של רב בדין נוסף, דְּאָמַר רַב, שָׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר ליורשיו תְּנוּ מָנֶה לְפְלוֹנִי מְנָכְסַי, ומת, אם פירש ואמר 'מָנֶה זֶה', דהיינו מנה מסוים, נוֹתְנִין, אך אם אמר 'תנו מָנֶה' סְתָם, ולא הורה על מנה מסוים, אֵין נוֹתְנִין. והטעם, משום דחַיְישִׁינַן שֶׁמָּא מָנֶה קָבוּר קָאָמַר – שמא יש לו מנה מוטמן בקרקע ועל זה נתכוון לצוות שיתנוהו, ולא ממה שבביתו, ועל כן אין היורשים חייבים לתת לו ממה שבבית. ולפיכך העמיד רב את המשנה דווקא כשהמעות צבורין ועליהם הוא אומר 'תנו מנה לפלוני'.

מסיימת הגמרא, וְהִלְכְתָא לֹא חַיְישִׁינַן – אין הלכה כדיעה השני של רב, ואין אנו חוששים שמא היתה כוונת השביב מרע למנה קבור, ואף אם הזכיר מנה סתם חייבים היורשים ליתן לו מנה.

הגמרא מברררת מדוע פירשו רב פפא ורב זביד פירושים שונים לדברי רב: רַב פָּפָּא מַאי טַעְמָא – מהו הטעם שלֹא אָמַר כְּרַב זְבִיד שמשנתינו מדוברת בבריא שהקנה ב'מעמד שלשתן'.

המשך מעמוד ריג

הדרך לפתרון הבעיות, יתייעץ עם הרה"ח אי"א נו"נ רב פעלים הרח"ש שי' ברוק, ומובן שיכול לומר לו שעושה זה ע"פ הצעתי.

והנה בכלל נראה ממכתבו, שלדעתו נמצא הוא במיצר (וכן אמר לי איזו פעמים בשהותו כאן), ומוסג"פ העתק מכתבי שכתבתי לכמה מאנ"ש שגם אליו מופנה הוא, ובו ימצא מענה וגם מרגוע.

המצפה לבשו"ט בכל האמור.

משיבה הגמרא, קָסָבַר רַב פָּפָּא, כִּי אָמַר רַב – מה שאמר רב שאפשר להקנות ב׳מעמד שלשתן׳, לֹא שָׁנָא בְּמִלְוֶה וְלֹא שָׁנָא בְּפִקָּדוֹן – אין חילוק אם הלוה מעות לאחר וציוה לו ליתנם לפלוני או אם הם מצויים בפקדון אצל נפקד, שאף בהלוואה תיקנו קנין זה. ולכן אם מדובר בקנין זה, לא היה רב אומר שזהו דווקא אם המעות צבורות ומצויות בעין, דהיינו בפקדון. ולפיכך ביאר רב פפא את משנתינו לפי דברי רב במתנת שכיב מרע.

שואלת הגמרא, רַב זְבִיד מַאי טַעְמָא – מפני מה לֹא אָמַר בְּרֵב פָּפָּא שם משנתינו נאמר במתנת שכיב מרע. משיבה הגמרא, שלדעת רב זביד לֹא מִיתְּוְקְמָא מַתָּנִיתִין – אי אפשר להעמיד המשנה בְּשָׁכִיב מְרַע. מְמַאי – מנין מוכח כן, מִדְּקָתָנֵי – ממה ששנינו ברישא, קָאוֹמֵר תְּנוּ נֵט זֶה לְאִשְׁתִּי, וְשֶׁטַר שִׁחְרוּר זֶה לְעַבְדִּי וּמֵת, לֹא יִתְּנוּ לָאַחַר מִיתָה׳. וכוונת התנא לדקדק ולומר, טַעְמָא דְּמֵת – הטעם שאין נותנים את הגט או השחרור הוא משום שאין גט או שחרור יכולים לחול לאחר מיתה, הָא מֵחַיִּים – אולם אם הנותן עודנו חי נוֹתְנִין את הגט או השחרור על פי ציוויו, ואין צריך לשאלו שוב האם אכן חפץ הוא בכך. ועוד הוסיף התנא לדקדק דְּטַעְמָא דְּאָמַר ׳תְּנוּ׳ – החילוק בין מת לחי הוא רק באופן שציוה בלשון ׳תנו׳ כפי שנזכר במשנה, ונקט התנא לשון זה כדי שנדייק הָא לֹא אָמַר ׳תְּנוּ׳ – שאם לא ציוה בלשון זו, אלא אמר ׳כתבו גט לאשתי׳ או ׳כתבו שטר שחרור לעבדי׳, אֵין נוֹתְנִין את הגט והשחרור [אלא אם יאמר שיתנוהו], ואפילו כשהוא חי. וְאילו שָׁכִיב מְרַע הרי דינו שאף עַל גַּב דְּלֹא אָמַר ׳תְּנוּ׳ גט לאשתי, אלא ׳כתבו׳, נוֹתְנִין לאשה את הגט. ולכן אי אפשר להעמיד את המשנה בשכיב מרע. הגמרא מביאה מקור לכך ששכיב מרע אינו צריך לומר ׳תנו׳: דְּתָנֵן – שכן שנינו במשנה להלן (סה:), בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ חכמים אוֹמְרִים, הַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר – שלשלת של ברזל שנותנים בצאוור הנידונים למות, כלומר שנתחייב מיתה למלכות ויוצא ליהרג, וְאָמַר באותה שעה לעומדים שם ׳כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, חֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ גט וְיִתְּנוּ לאשתו, שכיון שאמר ׳כתבו׳ גילה דעתו שרוצה לגרשה, ונתכוון לומר ׳כתבו ותנו׳ ושיהיו שלוחים לגרש בו, אלא שמחמת צערו ובהלתו אין דעתו מיושבת עליו, ושכח לסיים ולומר תנו. חָזְרוּ חכמים לוֹמַר, שלא רק במי שטרוד ממיתתו הקרובה הדין כן, אלא אַף הַמְּפָרֵשׁ – המפליג בים, וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּירָא – או היוצא לדרך במדבר, ובדרך הליכתו אמר ׳כתבו גט לאשתי׳ ולא אמר ׳תנו׳, נעשו השומעים שלוחים גם לגירושין. רַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁזּוּרִי אוֹמֵר, אַף הַמְּסוּבָּן – גם שכיב מרע שאמר ׳כתבו גט לאשתי׳, ולא אמר ׳תנו׳, כותבים גט ונותנים לאשתו, שאף בו אין לתלות שנתכוון לצחק באשתו בשעה זו , אלא נתכוון לפוטרה מן היבום, ומחמת טרדו שכח לומר ׳תנו׳. ומדברי רבי שמעון שזורי הוכיח רב זביד, שאין להעמיד את משנתינו בשכיב מרע. שהרי במשנה מדוייק שאילו היה אומר רק ׳כתבו׳ גט לאשתי, אין השומעים יכולים לתת את הגט אף בעוד הבעל חי, ואילו בשכיב מרע יש לתת את הגט כשהוא חי אף כשאמר רק ׳כתבו׳.

אולם הגמרא דוחה את הוכחתו של רב זביד: מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי, וּמַאן נָיְמָא לָן - ומי אמר לנו דְּמַתָּנִיתִין – שמשנתינו בשיטת רַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁזּוּרִי הִיא, דִּלְמָא – שמא בשיטת רַבָּנָן הִיא, ולדבריהם, שוה השכיב מרע לבריא בדין זה, ואם אמר ׳כתבו גט לאשתי׳ אין נותנים אותו עד שיאמר ׳תנו׳, ואם כן יתכן שמשנתינו מדברת בשכיב מרע וכדברי רב פפא.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב שאפשר להקנות במעמד שלשתן ובטעמו: גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, האומר לחברו ׳קָנֶה יש לִי בְּיָדֶךָ, תְּנֵהוּ לוֹ לְפְלוֹנִי׳, אם אמר לו כך בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן – הנותן ומי שהממון ברשותו והמקבל, קָנָה המקבל את המנה. אָמַר רָבָא, מְסַתַּבְרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב – מצד הסברא נראה לי שדינו של רב אינו אלא בְּפִקָּדוֹן, שהמנה נמצא אצלו בעין בתורת פקדון, אֲבָל בְּמִלְוֶה – במנה שהלוה לחברו ועתה אומר המלוה ללווה לתת את המנה לאחר, לֹא קנה המקבל את המנה. כך מסתבר. וְאולם לפי האמת, הָאֱלֹקִים [–לשון שבועה], כלומר הריני נשבע שאָמַר רַב דין זה שאפשר להקנות במעמד שלשתן, אֲפִילּוּ בְּמִלְוֶה.

הגמרא מביאה ראיה שמעמד שלשתן מועיל אף בהלוואה, כדברי רבא: אִתְּמַר נָמֵי – כן שנינו בפירוש גם בשם אמוראים ראשונים, אָמַר שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּיהּ דְּלֵוִי, מַלְוֶה שאמר ללוה מַלְוֶה לִי בְּיָדְךָ – חוב של הלואה יש לי עליך, תְּנֵהוּ לוֹ לְפְלוֹנִי – שיהא החוב שייך לו, ותפרע לו את המעות, אם אמר זאת בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן – שהיו המלוה והלוה ומקבל החוב נוכחים שם באותה שעה, קָנָה המקבל את ההלואה, והלוה חייב לפרוע לו את החוב.

שואלת הגמרא, וְטַעְמָא מַאי – מדוע וכיצד זכה המקבל בַּמַּלְוֶה, הרי אין כאן שום דבר מסוים בעין שאפשר להקנותו. משיבה הגמרא, אָמַר אֲמֵימַר, שבכל הלואה שאדם מלוה לחברו, נַעֲשָׂה הלוה בְּאוֹמֵר לוֹ למלוה בְּשָׁעַת מַתַּן מָעוֹת – בשעה שקיבל את הכסף מן המלוה, שַׁעֲבַדְנָא לָךְ לְדִידְךָ – הריני משעבד את עצמי לך מעתה לפרוע את חובי, וּלְכָל דְּאָתוּ מֵחֲמָתָךְ – ולא רק לך אלא לכל מי שיבוא ויתבע ממני את החוב מכוחך, ועל כן כאשר המלוה מעמיד עתה את השלישי לתבוע את החוב, נתברר למפרע שהלוה כבר נשתעבד לשלישי זה משעת ההלוואה.

אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לַאֲמֵימַר, ובא להקשות על ביאורו בדברי רב, אֶלָּא מֵעַתָּה – מתוך דבריך, שבמעמד שלשתן נתברר למפרע שהלוה נשתעבד לשלישי משעה שלוה את המעות, יש לשאול, מה יהיה הדין אם הִקְנָה המלוה את ההלוואה במעמד שלשתן לְנוֹלָדִים, דְּלֹא הֲווּ בְּשָׁעַת מַתַּן מָעוֹת – לאלו שלא נולדו עדיין בשעת ההלוואה אלא לאחר מכן, הָכִי נַמִּי דְּלֹא קָנוּ – האם אכן לא יוכלו לקנות את ההלוואה במעמד שלשתן. שהרי אין אדם יכול להשתעבד למי שלא בא לעולם, ואם כן לא נשתעבד הלוה למקבל, שעדיין לא נולד בשעת נתינת המעות. ומוסיף רב אשי בקושייתו, שאין לפרש את דברי רב על פי ביאורו של אמימר שהוא כדעת רבי מאיר הסובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דְּאַפִּילּוּ לְשִׁיטַת רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר, אָדָם מַקְנֶה – יכול אדם להקנות לחברו דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כגון להקנות פירות העתידים לצמוח על העץ, מכל מקום אין יכול להקנות את ההלוואה למי שעדיין לא נולד באותה שעה, שכן הֲנֵי מִילֵּי – דברי רבי מאיר לא נאמרו אלא כאשר הוא מקנה דבר שלא בא לעולם לְדָבָר – למי שֶׁיֵּשְׁנוֹ בָּעוֹלָם – שכבר נולד ויש בידו לזכות בדבר הנקנה, אֲבָל להקנות ולשעבד לְדָבָר – למי שֶׁאֵינוֹ בָּעוֹלָם – שעדיין לא נולד לֹא אמר רבי מאיר את דבריו, ואם כן אי אפשר להקנות את החוב למי שלא היה בעולם בשעת ההלוואה, שהרי הלוה לא היה יכול להשתעבד למקבל בשעה שקיבל את המעות מהמלוה, ואילו בדברי רב לא מצינו כל חילוק בדין זה בין אם היה הקונה קיים בשעת ההלוואה לבין אם נולד לאחריה, ומזה נראה שהקנין מועיל אף למי שנולד לאחר שעת ההלוואה, ועל כרחך שאין לפרש שהקנין חל מטעם שהלוה נשתעבד למקבל בשעת ההלוואה.

אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, יש לפרש שקנין מעמד שלשתן מועיל מטעם אחר,